

Tatjana Stupin

Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola, Zadar

tstupinl@a1net.hr

Publicistički, književnokritički i novinarski diskurs hrvatskih književnih klasika Janka Polića Kamova i Antuna Gustava Matoša

U radu se intertekstualnim i intermedijalnim pristupom naglašava značenje publicističkog i novinarskog diskursa dvaju hrvatskih književnih klasika: Antuna Gustava Matoša (Tovarnik, 1873. – Zagreb, 1914.) i Janka Polića Kamova (Pećine kraj Sušaka, 1886. – Barcelona 1910.). Komparirajući odnos publicističkog diskursa Matoša i Kamova, potvrđuju se razlike u poetikama, ali razvidne su i podudarnosti koje izlaze iz okvira društvenog trenutka te se usmjeravaju prema sličnom odnosu poimanja umjetnosti, književnosti, društvenih vrijednosti.

Novinarski i publicistički stilovi Matoša i Kamova u osnovnom referencijalnom sloju ukazuju na njihovu kulturnu, političku i stvaralačku angažiranost i uklopljenost u složenom povijesnom i socijalnom trenutku u kojemu su djelovali u hrvatskom i europskom kontekstu. Njihovi publicistički i novinarski prinosi te tekstovi inspirirani fenomenom novinarstva kontekstualno nadilaze osnovni referencijalni sloj egzaktnosti i izvješćivanja za javnost u danom temporalnom odsječku te se mogu tumačiti i na alegorijskoj, anticipacijskoj razini kao rezultat promišljenog, motiviranog, kreativnog pisanja.

Matoševi i Kamovljevi publicistički tekstovi u ozračju modernizma, hrvatske moderne, protoavangarde i avangarde u hrvatskom i europskom kontekstu, mogu se tumačiti i kao autentični multimedijjski okvir hrvatske umjetnosti riječi i publicistike na početku 20. stoljeća.

Antun Gustav Matoš i Janko Polić Kamov, hrvatski književnici, preobražavali su se ciljano u publiciste i novinare, slijedeći vlastiti bitak istine, kreirajući istodobno svoje literarne univerzume. Parafrazirajući Hansa Georga Gadamera iz njegova djela *Istina i metoda* uočavamo da pod pojmom preobraženoga čovjeka podrazumijevamo da je on postao drugi čovjek. Matoš i Kamov, neprijeporni književni klasici, zaigrali su se istodobno i u svijetu publicistike i novinarstva, tragajući za istinom. Kao umjetnici riječi, ali i aktualni publicisti, spoznali su da je istina u njima samima.

Ključne riječi: Antun Gustav Matoš, hermeneutički pristup, Janko Polić Kamov, novinarski diskurs, publicistički diskurs

1. Uvodno slovo

Antun Gustav Matoš i Janko Polić Kamov, klasici hrvatske moderne i protoavangarde, bili su i vrsni novinari, publicisti i književni kritičari. Njihov publicistički, književnokritički i novinarski diskurs¹ autentičan je u povijesti hrvatske književnosti u europskom kontekstu te neizostavan u portretiranju dvaju hrvatskih književnika: Antuna Gustava Matoša (Tovarnik, 1873. – Zagreb, 1914.) i Janka Polića Kamova (Pećine kraj Sušaka, 1886. – Barcelona 1910).

Novinarski i publicistički stil književnoga stvaralaštva Matoša i Kamova u osnovnom referencijalnom sloju, izravno i faktografski egzaktno ukazuje na njihovu kulturnu, političku i stvaralačku angažiranost i uklopljenost u složenom povijesnom i socijalnom trenutku u kojemu su djelovali, u hrvatskom i europskom kontekstu. Njihovi publicistički i novinarski prinosi te tekstovi inspirirani fenomenom novinarstva i aktualnoga trenutka u kojemu su živjeli, kontekstualno nadilaze osnovni referencijalni sloj egzaktnosti i izvješćivanja za javnost u danom temporalnom isječku te se mogu tumačiti i na alegorijskoj, anticipacijskoj razini, ponajprije stoga jer su rezultat promišljenog, motiviranog, kreativnog pisanja.

Matoševi i Kamovljevi publicistički i novinarski tekstovi u surječju modernizma, hrvatske moderne, protoavangarde i avangarde u hrvatskom i europskom kontekstu, mogu se tumačiti i kao suvremeni multimedijски okvir hrvatske umjetnosti riječi i publicistike na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Matoševa i Kamovljeva publicistika, književna kritika, polemika zasvagda su promijenile, metamorfozirale, ne samo aktualni trenutak u kojemu su suvereno kulturalno i literarno oplemenjivali svoje vrijeme perom i papirom, nego su bili i izravna busola u umjetničkom, književnom stvaralaštvu svojih suvremenika i nadolazećih generacija pisaca, publicista, intelektualaca, sve do najsuremenijeg, današnjeg doba.

Antun Gustav Matoš i Janko Polić Kamov, ponajprije hrvatski književnici, preobražavali su se ciljano u publiciste i novinare, slijedeći vlastiti bitak istine, kreirajući istodobno vlastite literarne univerzume. Parafrazirajući Hansa Georga Gadamera iz njegova djela *Istina i metoda* koji pojašnjava kada nekoga nađemo preobraženog, tada pod

¹ Ovdje se pojmu diskursa pristupa kao fenomenu u kontekstu proučavanja jezika koji osim temeljne komunikacijske funkcije oblikuje identitete, ideologije, moć.

² H.G. Gadamer u poglavlju knjige *Istina i metoda* naslovljenom: *Ontologija umjetničkog djela* pojašnjava pojam preobražavanja, oksimoronski razotkrivajući istinitost u igri umjetnosti, a što je razvidno i u ovom citatu: „Preobrazba nije promjena, recimo promjena naročito velikoga opsega. Naprotiv, s promjenom se uvijek misli da to što se mijenja ujedno ostaje i ustvrđuje kao isto“ (2012: 140). O fenomenu preobražavanja u umjetnosti Gadamer je egzaktan te pojašnjava, među ostalim: „Kada nekoga nalazimo kao preobraženog, tada pod tim podrazumijevamo baš to da je on u neku ruku postao drugi čovjek“ (ibid: 140). Gadamer paradoksalno pojašnjava istinitost preobraženih umjetničkih tvorevina: „Tako preobrazba u tvorevinu podrazumijeva da više nije ono što je ranije bilo. Ali također podrazumijeva da je trajno istinito to što sada jest, to što se prikazuje u igri umjetnosti“ (ibid: 140.).

tim podrazumijevamo da je on postao drugi čovjek,² možemo argumentirano izložiti da su se oba hrvatska pjesnika, novelista, književnika, prilagodila i zaigrala se u nekom književnosti sličnom svijetu publicistike i novinarstva, tragajući za istinom, spoznajući najzad kao umjetnici riječi da je istina u njima samima, a ne izvan nje. Gadamer eksplicira da je pojam preobrazbe „samostalan i nadmoćni način bitka“ (Gadamer 2012: 143), a neupitna je fundamentalna istinitost njezina bitka jer „preobrazba je preobrazba u istinito“ (Gadamer 2012: 143).

Gadamerov interes za proučavanjem književnosti, umjetnosti izravno je usmjeren ka potrebi za razumijevanjem i tumačenjem teksta. Gadamer ukazuje da se značenje nalazi u tekstu koji funkcionira kao simbol. Najznačajniji hermeneutičar 20. stoljeća H. G. Gadamer rasvjetljuje da simboličnost umjetničkog teksta omogućuje pokretanje procesa tumačenja. Dakle, mogućnost bitka ovisi o smislu teksta. A upravo su književnici i novinari Janko Polić Kamov i Antun Gustav Matoš svojim književnim, publiciranim tekstovima hermeneutički tragali za istinom, predmnijevajući da se do istine dolazi – dijalogom u egzaktnom kontekstu. Komunikativna dimenzija umjetnosti, otvara mogućnost tumačenja i spoznaje zbilje. Stoga, Gadamer apostrofira da se na taj način može preobraziti zbilja i čovjekovo postojanje.

Istodobno, i Matošu i Kamovu, zacijelo moglo je biti jasno jer riječ je o ingenioznim hrvatskim piscima, da su umjetnička djela istovremena sa svakom sadašnjošću. Slijedeći hermeneutičke teorijske postavke, riječ je o sadašnjosti estetskoga bitka koji je njegova bezvremenost.³ No, osim nadpovijesne sadašnjosti koja u umjetnosti riječi nije prolazan trenutak, Matoš i Kamov bili su duboko inkorporirani u prezentnost trenutka u kojemu su egzistirali. Njihova sadašnjost, urbani, futuristički prezent njihova uzbudljivog života, reflektirali su se u britkim književnim i publicističkim tekstovima te nekima od ponajboljih književnokritičkih polemika u povijesti hrvatske književnosti (Stupin 2016: 27).

Publicistički i novinarski diskurs Kamova i Matoša odlikuje se i jedinstvenim individualističkim stilom jezičnoga, žanrovskoga izričaja. Iščitavajući polemičke tekstove Kamova i Matoša, a u suglasju s Bahtinovim eksplikacijama o jedinstvu jezika kao sustava općih normativnih oblika, s jedne strane te jedinstvu individualnosti koje se ostvaruje u tom jeziku,⁴ zamjećujemo da se stvaralačka stilističnost obaju autora zrcali kao neponovljivi jezični individualni iskaz razvidan na stranicama onodobnih relevantnih tiskovina, odnosno kasnije objavljivanih knjiga. I Kamov i Matoš bili su izraziti individualisti, i kao književnici i kao novinari, a njihovo cjelokupno stvaralaštvo potvrđuje da se „stilistika pretvara u svojevrsnu lingvistiku individualnih jezika“ (Bahtin 1989: 17).

³ Gadamer u poglavlju „Ontologija umjetničkog djela“, u ulomku *Vremenitost estetskog* pojašnjava pojmove istovremenosti, sadašnjosti estetskoga bitka, bezvremenosti te, među ostalim apostrofira: „Nadpovijesno sveto vrijeme u kojemu sadašnjost nije prolazni trenutak, već punina vremena, opisuje se iz egzistencijalne vremenitosti...“ (2012: 152.).

⁴ Bahtin naglašava bitnost individualnosti govornika koja je temelj stila i kreativnoga stvaralaštva (1989: 17).

Matošev i Kamovljevi *curriculum vitae* posjeduju bitan opus publicističkih, novinarskih, kritičarskih zapisa kojima je njihovo književno djelo strukturalno neodvojivo prožeto. Intermedijalnost njihova novinarskog, polemičkog diskursa izravno se povezuje s osobitom snagom njihova komunikacijskog izričaja, pri čemu neumjetnički mediji, koristeći se tekstovima iz kojih izvire umjetnički, književni značaj, dobivaju nove dimenzije.⁵ Uz tradicionalne književne modele literarnog stvaranja, oba hrvatska književna klasika, iz konkretno osviještene perspektive, medijski zahtjevno uokvirili su vlastitu književnostvaralačku građu. Matoševi i Kamovljevi publicistički, novinarski, polemički tekstovi međusobno sinkronijski uspostavljaju bitne intertekstualne veze te pripadnost orijentaciji iste ili slične poetike. Uočljivi su i dijakronijski intertekstualni odnosi u kojima se zrcale prijelomi knjiženih epoha, od matoševske hrvatske moderne do kamovske hrvatske i europske protoavangarde. Intertekstualnost, kao međusobnu povezanost dvaju ili više tekstova, apostrofiramo kao bitan odnos među tekstovima, pri čemu je za razumijevanje jednoga teksta nužno poznavanje drugoga, što znači da je intertekstualna interpretacija obaju autora neizbježna i ključna za razumijevanje i tumačenje značenja. Hrvatski klasici publicirali su svoje književne, novinarske, publicističke tekstove u različitim medijima, knjigama, tiskovinama, novinama, brošurama, a znakovito je i činjenično da mediji nisu samosvojne cjeline, sastojeci se od diferentnih, kompleksnih medijskih konfiguracija. Stoga je ideja o intermedijalnosti trajno poticajna u iščitavanju tekstova Kamova i Matoša. U tom kontekstu možemo govoriti o svojevrsnom nekonvencionalnom tipu intertekstualnosti koji se, kako primjećuje Pavao Pavličić,⁶ češće javlja u avangardnim školama dvadesetoga stoljeća.

2. Polemika: Matoš-Kamov

Kako danas iščitavamo znamenito polemiziranje Matoša i Kamova na stranicama javnih medija na početku 20. stoljeća? Znakovito je iščitavati te publicističke tekstove u tadašnjim elitnim hrvatskim časopisima, zbog stila pisanja obaju hrvatskih književnika, zbog značenja svake napisane rečenice, zbog činjenice da su se međusobno predstavljali kao – novinari.

Matoš je, pod naslovom „Lirika lizanja i poezija pljućkanja“ u *Hrvatskoj smotri* u prosincu 1907. objavio negativnu kritiku Kamovljevih četiriju knjiga, zbirki pjesama *Psovka* i *Ištipana hartija*, te drama *Tragedija mozgov* i *Na rođenoj grudi*, a koje je Janko Polić Kamov objavio iste te godine u vlastitoj nakladi (Matoš 1990: 120). U

⁵ Pavličić kategorizira neumjetničke i komunikacijske medije i njihovu korelaciju s književnošću u poglavlju „Intertekstualnost i intermedijalnost. Tipološki ogled“ (1988: 183).

⁶ Pavao Pavličić u spomenutu tekstu „Intertekstualnost i intermedijalnost, Tipološki ogled“ (1988: 59), među ostalima ukazuje na distinkciju između konvencionalnog i nekonvencionalnog tipa intertekstualnosti, pojašnjavajući da se nekonvencionalni tip češće javlja u romantizmu i raznim avangardnim školama dvadesetoga stoljeća.

Hrvatskom pravu 18. kolovoza 1908. godine Matoš objavljuje negativnu kritiku romana *Karikature* Kamovljeva prijatelja Mije Radoševića (1882. – 1942.), pod naslovom *Savremenikova apoteoza gluposti*, a zanimljivo je da je početak toga Matoševa članka kritički ponovno usmjeren prema Janku Poliću Kamovu (Matoš 1990: 137). U Matoševoj knjizi *Dragi naši savremenici* publiciran je i Kamovljev odgovor na te dvije kritike naslovljen „A. G. Matoš“, prethodno objavljen u časopisu *Pokret* 1908. godine (Matoš 1990: 149). Radošević je Matošu odgovorio u svom članku „Apologeti i reprezentantu matoidstva u Hrvatskoj“ (*Pokret*, 20. VII. 1908.), također uvršten u Matoševu knjigu *Dragi naši savremenici* (Matoš 1990: 146). Matoš je potom odgovorio obojici, Radoševiću i Kamovu, člankom „Pokret, Majer-Mjajce i literatura“, u časopisu *Hrvatsko pravo* 8. VIII. 1908. godine (Matoš 1990: 159). Pola godine kasnije, Kamov objavljuje svoj novi odgovor „Jedno zanimljivo literarno očitovanje“ (*Riječki Novi list*, 31. III. 1909.) koji nije uvršten u navedenu knjigu, ali je publiciran u izdanjima Kamovljevih sabranih djela (Kamov 2000: 102). Slijedi Matošev članak „Pierroti i clowni“ (*Hrvatska sloboda*, 2. IV. 1910.) uvršten u knjigu *Dragi naši savremenici* koji započinje diplomatskim uvodom, pomirljivim riječima usmjerenima prema Janku Poliću Kamovu i Miji Radoševiću (Matoš 1990: 224). Matoš je u *Vijencu* listopada 1910. godine objavio emotivni nekrolog Kamovu, naslovljen punim imenom, prezimenom i umjetničkim imenom prerano preminuloga mladog pisca: „Janko Polić Kamov“ u kojemu afirmativno piše o njegovu iznimnom književnom talentu, žaleći što je hrvatska književnost izgubila takvog mladog, nadarenog intelektualca (Matoš 1990: 229–232). Tri godine kasnije Matoš u *Obzoru* 19. listopada 1913. objavljuje recenziju monografije *Janko Polić Kamov* Vladimira Čerine pod naslovom „Apologija futurizma“ u kojoj o Janku Poliću Kamovu piše kontroverzno i podcjenjivački, naglašavajući njegov novinarski talent.⁷

Vladimir Polić, brat Janka Polića Kamova, bio je nezadovoljan Matoševim člankom „Apologija futurizma“ te je *Hrvatskom pokretu* poslao prosvjedno pismo, objavljeno u tom listu 3. XI. 1913. godine. Polićev odgovor Matošu na stranicama zagrebačkoga lista *Hrvatski pokret* bio je kritičan, emotivan, ogorčen, pri čemu Vladimir Polić zamjera Antunu Gustavu Matošu da je zaradio unosne honorare za objavljene tekstove u hrvatskim časopisima u kojima je kritičkim perom napadao Kamova. Vladimir Polić iznosi u tome svojevrsnom demantiju paradoksnog pristupa Matoševe kritike usmjerene prema Janku Poliću Kamovu jer Matoš nije, kako tvrdi Polić, cjelovito pročitao Kamovljeva književna djela.⁸

⁷ U tekstu A.G. Matoša „Apologija futurizma“ objavljenom u čitanom časopisu *Obzor*, LIV, br. 285, str. 1–2 u Zagrebu, 19. listopada 1913. godine, među ostalim Kamov je prikazan kao neuspješan pjesnik i dramatičar, a talentirani novelist i autor novinarskih tekstova, osobito feljtona: „Polić Kamov nije uspio ni kao dramatičar ni kao lirik, poginuvši u času kada je tek našao svoj novelistički izraz i svoj personalniji stil u feljtonu...“.

⁸ Revoltiran Matoševim člankom „Apologija futurizma“ objavljenim u *Obzoru* 19. listopada 1913, Vladimir Polić već dan poslije 20. listopada 1913. u Rijeci piše tekst „Janko Polić Kamov“, objavljen

Matoš na ovaj tekst Vladimira Polića objavljen u *Hrvatskom pokretu* nikad nije odgovorio. Nažalost, tada je već bio teško bolestan i preminuo je nekoliko mjeseci kasnije, 13. III. 1914. godine.

Matošev kritički tekst naslova „Lirika lizanja i poezija pljuckanja“, objavljen u *Hrvatskoj smotri* 1907. godine,⁹ pripada antologijskim polemikama u kontekstu povijesti hrvatske književnosti uopće, inkorporiran s Kamovljevim odgovorom naslovljenim „A. G. Matoš“, publiciranim u glasilu *Pokret* godine 1908.¹⁰

Matoš se u novinskoj kritici „Lirika lizanja i poezija pljuckanja“ obrušio na dotadašnje književne panegirike ispisane o Kamovu, a ponajprije one Milana Marjanovića¹¹ koji je isticao Kamovljevi veliki književni talent. Matoš u polemici ismijava Kamovljevo poimanje apsurdna, niječući poetičnost njegova literarnog izričaja, osobito zgražajući se nad Polićevom ljubavnom poezijom u kojoj je opjevavao ženu bludnicu. Matoš u polemici ponavlja da su u hrvatskoj literaturi neprihvatljivi Kamovljevi neologizmi: „štípaj, štípljiv, ignoransa“, a ne sviđaju mu se i Kamovljeve sintagme poput: „moja duša – mota se cijela“ ili pak „gdje se nesklad vjenča i mota“. Matošu su neprimjereni Polićevi glagoli: „pljuvati, pljuckati“, lizati“. U istoj kritici Matoš Kamova poistovjećuje s „dijaboličarem idiotske poetike“, a njegovu pjesničku muziku opjevanu kao Kitty, a riječ je o Katarini Radošević, časti apozicijom bludnice.

Matoš u nastavku istoga teksta u bujici uvredljivih sintagmi kritizira Kamovljevu literarnu hiperprodukciju, vrijeđajući ga da je „plodan kao kunić“ jer je te 1907. godine objavio četiri knjige, dvije zbirke stihova (*Psovka*, *Istipana hartija*) i dvije drame (*Tragedija mozгова*, *Na rođenoj grudi*). Pri koncu teksta zapleo se o proturječja svoje novinske kritike jer Kamova je prepoznao kao plagijatora vlastite književnosti, naslovljavajući ga „naučenim bodlerovcem“ koji ga „tu i tamo plagira“. Kulminacija Matoševa kritičarskog ataka pohranjena je u kontroverznoj metonimiji i usporedbi u

dva tjedna kasnije, 3. studenoga 1913. u zagrebačkom časopisu *Hrvatski pokret*, IX, br. 252, str. 2. U Polićevu odgovoru na Matoševu „Apologiju futurizma“, među ostalim, piše i ovo: „Uvjeren sam, gosp. Matošu, da ste Vi više honorara ubrali za Vaše članke, u kojima ste napadali pok. brata Janka, negoli on za svoj sveukupni književni rad. Što se pak ostalog pomenutog podlistka tiče, to mislim, da bi Vaša kritika samo onda bila ozbiljna, kada biste Vi bili pročitali sveukupna djela pokojnog brata Janka...“

⁹ Jedan od antologijskih Matoševih polemičkih, novinskih tekstova ima, zacijelo i jednako snažan naslov „Lirika lizanja i poezija pljuckanja“, u potpunosti je usmjeren na književno i novinarsko djelo Janka Polića Kamova, objavljen u prosincu 1907. godine u Zagrebu, časopisu *Hrvatska smotra*, II, knj. III, str. 547–551.

¹⁰ Janko Polić Kamov tekst *A.G. Matoš* napisao je kao odgovor na Matoševu kritiku „Lirika lizanja i poezija pljuckanja“ 22. srpnja 1908. u Puntu na otoku Krku, gotovo osam mjeseci poslije, a koji počinje u pomirljivom, intelektualističkom kontekstu, osvrćući se na moć Matoševe kritičke riječi: „Kritike se Matoševe ne čitaju radi pisca dotičnog djela, nego radi autora dotične kritike...“.

¹¹ U mjesecu studenome 1907. Milan Marjanović objavljuje tekst „Janko Polić Kamov“ u časopisu *Suvremenik*, II, br. 11, str. 702–703, afirmativnu kritiku Kamovljeve književnosti i osobnosti u kontekstu onodobne hrvatske književnosti.

kojoj Matoš hvata za vrat Kamova, nazivajući ga „megalomanskim nadripoetom“ te mu „njušku kao nepristojnoj mački“ gura na pod u bljuvotinu njegove vlastite sablažnjive književnosti.

Kako je Kamov prebolio ovaj Matošev kritičarski udar u kojemu mu je autoritativniji pisac osporio lirski i dramski talent, priznajući mu tek novinarski poziv suradnika u časopisu *Pokret?* Na otoku Krku u mjestu Punat koncem srpnja 1908. godine Kamov je napisao tekst naslovljen „A. G. Matoš“, publiciran u časopisu *Pokret* u kojemu je pokušao koncizno replicirati na gotovo četiri puta opsežniju Matoševu kritiku. Janko Polić pokušao je Gustavu Matošu faktografski pobijati optužbe, okrećući njegove teze sebi u korist. Kamovu je Matoš „podrugivač i zabavljač“ koji se odmiče od domovine, rastući u „kletvi i prostaštvu“. Janko Polić Matoša prikazuje kao kritičara prepunog srdžbe, zlobe, naposljetku satirički, metaforički uspoređujući njegov osmijeh sa „žabljim ustima“ i „dječjim gaćicama“, dovodeći njegovu literarnu kreativnost pod upitnik uz sarkastičnu sintagmu o „hropcu talenta“.

U međuvremenu, dva bohema Kamov i Matoš postupno su humanistički, etički nadvladali tiskarski ovjekovječene međusobne uvrede. Matošev tekst „Pierroti i clowni“ objavljen u *Hrvatskoj slobodi* 1910. potvrđuje da mu je Janko Polić, zajedno s prijateljem Mijom Radoševićem, inače bratom spomenute Katarine Radošević, opjevane Kamovljeve Kitty, pružio desnicu, premda Matoš naglašava da je obojicu u polemikama „pegla“. U istom Matoševu tekstu, slijedi zanimljivi obrat jer autor priznaje da je iskreno oduševljen rukom pomirnicom Kamova i Radoševića:

Taj veledušni čin mojih mladih novinarskih i literarnih drugova je najsvjetliji moment u mojoj feljtonističkoj karijeri... (Matoš 1990: 224).

Zanimljiva je i ova misao A. G. Matoša u istom tekstu koji sebe prepoznaje kao novinara:

Znak je njihova dara što i sami to uvidješe, pruživši mi priznanjem svega toga dokaz karakternosti i značajnosti, kojim se ponosim kao novinar i kao Hrvat (Matoš 1990: 224).

Kulminacija kontroverzne polemike Kamov-Matoš okončana je Matoševim tekstom „Janko Polić Kamov“ objavljenim u *Vijencu* 1910. u tužnom povodu Kamovljeve smrti:

Bio je mlad i tek je počeo, ali ja ne vidim nikoga tko bi ga mogao nadomjestiti u našoj omladinskoj misli... (Matoš 1990: 232).

Matoš je u navedenu nekrologu u *Vijencu* neutješan, nižući superlative Kamovu, istodobno je kritičan prema onodobnom hrvatskom socijalnom trenutku, aludirajući da je mladog pjesnika ubila tuđina. Iz istoga teksta razaznajemo da su, nakon polemiziranja Matoš i Kamov nastavili ugodno komunicirati, a Polić mu se javio netom prije kobnog odlaska u Španjolsku. Svojedobno oštre Matoševe kritike Kamova i njegove

književnosti rezultirale su postupnim prijateljevanjem i kavalirskim mirenjem te uzajamnim raspravama o literarnom stvaralaštvu.

3. Kamovljevi feljtoni i putopisi po Italiji, Francuskoj i Španjolskoj

U kratkom temporalnom odsječku svoga književnog, publicističkog, literarnog stvaralaštva, od 1907. godine do 1910. Polić Kamov napisao je pedesetak diskurzivnih, nefikcionalnih tekstova, feljtona, novinskih članaka, eseja, putopisa, kritika, polemika. Predmnijevajući da mu je zdravlje ugroženo, Kamov je pokušavao intenzivno i temeljito književno stvarati, napisati i objaviti što više tekstova, a iz korespondencije s bratom Vladimirom Polićem, točnije iz Kamovljeva pisma s nadnevkom 18. kolovoza 1907. godine gnomski razvidan je motiv njegove stvaralačke energičnosti: „Što više vidjeti, što više čuti i što više saznati“ (Polić Kamov 2000: 195). Potonje Kamovljeve riječi abecedarij su novinarskog, publicističkog rada i istraživačkog žurnalističkog stvaralaštva uopće.

Publicističke tekstove Janko Polić Kamov najintenzivnije pisao je i objavljivao 1907. godine, no i dalje je publicirao novinarske tekstove, feljtone, polemike, rasprave, putopise, sve do svoje kobne smrti u Barceloni 1910. godine u kojoj je napisao dvije reportaže.

Pikarski putujući Europom, Italijom ponajviše, potom Francuskom i najzad, Španjolskom, Kamov je entuzijastično pisao publicističke, novinarske tekstove te ih slao u uredništva hrvatskih časopisa, preživljavajući od oskudnih novinarskih honorara koji su nerijetko bili ponižavajuće niski ili su amoralno kasnili, odnosno, nisu mu bili ni isplaćeni.

Kamov je ponajviše objavljivao u časopisu *Pokret*, liberalne provenijencije, a tekstovi su mu također bili objavljivani u onodobnoj aktualnoj hrvatskoj periodici, u glasilima: *Riječki Novi List*, *Hrvatski đak*, *Zvono*, *Ilustrovani Obzor*, *Mlada Hrvatska*, *Savremenik*, *Bosanska vila*. Fascinantni su erudicija, rječitost, informiranost mladoga Kamova u njegovim ranim dvadesetim godinama koji je slovio kao jedan od ponajboljih hrvatskih novinara, publicista, feljtonista s početka 20. stoljeća.

Kamov svoje publicističke tekstove piše iznimno zanimljivo, pokušavajući nizom intrigantnih pojedinosti vezanih uz temu pisanja i istraživanja, ponajprije iznenaditi pa i šokirati čitateljstvo. Osobito su vrijedni Kamovljevi feljtoni koje je pisao iz Italije, izvješujući hrvatsku javnost o talijanskim aktualnim gospodarskim, političkim, kulturnim i književnim temama, a što nije čudno kad se zna da je Janko Polić odlično poznao, ne samo talijanski jezik, već i kulturu na Apeninskom poluotoku. Intrigantna tema Kamovljevih publicističkih tekstova, feljtonistike jest upoznavanje hrvatskog javnog mnijenja s kontroverznim talijanskim psihologom i psihijatrom Cesareom Lombrosom (1835.–1909.) i lombrosističkom teorijom aktualnom u Europi početkom 20. stoljeća. Kamov objavljuje kritičke i esejističke tekstove te piše o talijanskim književnicima, kao što su: Carducci, Leopardi, D'Anunzio, Barilli, De Amicis i drugi, a u studioznoj analizi o Alfredu Orianiju piše vrijedan ogledni tekst o suvremenoj talijanskoj književnosti i romanu.

Janko Polić Kamov temeljito i intrigantno izvješćivao je hrvatsko čitateljstvo o turbulentnoj gospodarskoj i političkoj situaciji u Italiji, osvrćući se reportažno i angažirano na socijalne, gospodarske, psihološke distinkcije sjevernoga i južnog zemljopisnog dijela Italije. Zanimljivi su Kamovljevi novinski, feljtonistički tekstovi o korupciji u Italiji, potom o crkvenim, samostanskim skandalima koji su ga i književno inspirirali ili pak o napuljskoj Camorri, a osobitom slikovitošću i modernističkim te protoavangardnim stilom putopisnog izričaja ističu se njegovi reportažni tekstovi o Rimu, Napulju, Siciliji, Sardiniji.

4. Matoševi eseji i putopisi

Matoš je bio inovativan feljtonist, publicist, novinar, esejist, polemičar, književni kritičar, putopisac, a u toj nefikcionalnoj prozi razvidne su njegova iznimna stilska estetičnost i erudicija. Publicističke tekstove, eseje, polemike, putopise sabirao je u zbirkama, knjigama *Ogledi* (1905), *Vidici i putovi* (1907), *Naši ljudi i krajevi* (1910), *Pečalba* (1913).

Pozornosti su vrijedne Matoševe knjige članaka naslovljene *Dojmovi* koje je priredio za tisak 1901. godine u Parizu. Matoš se iz Pariza obraćao nizu hrvatskih izdavača, no nitko nije pristao objaviti tu knjigu njegovih publicističkih tekstova. Knjiga *Dojmovi* nije objavljena za Matoševa života, a prvi je puta tiskana 1938. godine u sastavu *Djela A. G. Matoša* (svezak VI.) u izdanju Nakladnoga zavoda „Binoza“, Zagreb, a koju je priredio dr. Antun Barac.

Publicistički diskurs razvidan je i u Matoševoj knjizi *Ogledi*, zbirci članaka koje je autor prikupio u Parizu 1904. godine. Zanimljivo je da prvo izdanje te Matoševe knjige publicističkih, tekstova izlazi u Zadru 1905. godine pod nazivom *Ogledi. Studije i impresije* u izdanju Hrvatske knjižarnice i tiskom tiskarnice E. Vitalijanija. Otada, Matoševi *Dojmovi* i *Ogledi* neizostavni su segmenti kritičkih izdanja i sabranih djela autorova literarnog opusa, a iz čega je razvidno da publicističkom, književnokritičkom, esejističkom diskursu pripada kvantitativno najveći dio cjelokupnoga djela A. G. Matoša.

Dvije su antologijske Matoševe knjige u kojima je objedinio svoje publicističke i novinarske tekstove: *Vidici i putovi* (1907.) i *Naši ljudi i krajevi* (1910.) te se u potpunosti portretirao kao prvorazredni hrvatski novinar, publicist, putopisac, kritičar, polemičar, esejist. Matoševa publicistička knjiga *Vidici i putovi* u kojoj je sabrao neke od svojih najpoznatijih eseja, kao što je, primjerice *Baudelaire*, objelodanjena je u nakladi Knjižare Lavoslava Kleina u Zagrebu 1907. godine. U knjizi je tiskano devet vrijednih eseja te im je pridodan i uvodni proslav Čitaocu. Svi su tekstovi u *Vidicima i putovima* prethodno objavljavani u relevantnim onodobnim tiskovinama, časopisima, novinama, od Zagreba i Beograda do Trsta i Praga. Riječ je o sljedećim časopisima, novinama, publikacijama s uredništvima kojih je Matoš surađivao i objavljivao: *Hrvatska* (Zagreb),

Samouprava (Beograd), *Narodne novine* (Zagreb), *Obzor* (Zagreb), *Jadran* (Trst), *Slobodna reč* (Beograd), *Sijelo za zabavu i pouku* (Prag). Zanimljivo je da je neke svoje novinske članke objedinjene u knjizi *Vidici i putovi* doradaivao, upotpunjavao, proširivao te se u kasnijim tiskanim izdanjima ove Matoševe knjige nalaze inačice publiciranih novinskih tekstova, eseja, kritika. Poneke je iste ili doradene tekstove objavljivao u različitim vremenskim omdacima u diferentnim časopisima. Tako je Matošev tekst „Don Kihot“ prvotno objavljen u Beogradu u dvama brojevima publikacije *Samouprava* (29. travnja 1905. i 12. svibnja 1905). Isti tekst „Don Kihot“ objavljen je više od godinu dana kasnije u Zagrebu u časopisu *Hrvatska* (29. kolovoza 1906).

U istu knjigu *Vidici i putovi* Matoš je uvrstio i članak „Uskrš“ prvotno objavljen u časopisu *Samouprava* u Beogradu (17. travnja 1905. i 30. travnja 1905). Tekst „Strossmayerov spomenik“ objavljen je u Zagrebu u časopisu *Hrvatska* (4. kolovoza 1906). U pet brojeva časopisa *Obzor* u Zagrebu objavljen je njegov tekst „Kod kuće“ (24. rujna 1905, 1. listopada 1905, 8. listopada 1905, 22. listopada 1905, 29. listopada 1905). Uvrštavajući ovaj publicistički tekst u *Vidike i putove*, Matoš ga je doradio i sažeo te se ta naknadna varijanta iščitava u kritičkim izdanjima Matoševa stvaralaštva.

Matoševa knjiga *Naši ljudi i krajevi, portreti i pejzaži* objelodanjena je u nakladi Knjižare Josipa Sokola u Zagrebu 1910. godine te ima dvadesetak publicističkih tekstova kojima je dopisan i uvodnik „Čitaocu“, a od kojih je većina prethodno objavljivana u nizu tadašnjih bitnih časopisa, novina: *Hrvatsko pravo* (Zagreb), *Hrvatska sloboda* (Zagreb), *Suvremenik* (Zagreb), *Glas Matice hrvatske* (Zagreb), *Novosti* (Zagreb), *Štampa* (Beograd), *Hrvatska smotra* (Zagreb), *Agramer Tagblatt* (Zagreb), *Narodne novine* (Zagreb), *Slobodna reč* (Beograd).

Godine 1907. Matoš je napisao bitan tekst „Književnost i književnici“ u kojemu, među ostalim, podvlači i fenomen moralnosti i karakternih odlika književnika. U tom je kontekstu zanimljiv Matošev fragment iz *Razmatranja*, a u kojemu definira kakav čovjek mora biti književnik.¹²

5. Slovo zaključno

Iz čitanja književnih, novinarskih, publicističkih tekstova Janka Polića Kamova i Antuna Gustava Matoša zaključujemo da komunikativna dimenzija njihove umjetnosti, publicistike otvara nove mogućnosti tumačenja i spoznavanja zbilje. Njihovi tekstovi preobražavali su zbilju, samim time i postojanje. Potvrdili su da se do istine može do-prijeti dijalogom. Znakovita je značenjska, stilistička, recepcijska isprepletenost publi-

¹² Antun Gustav Matoš, među ostalim, naglašava: „Književnik dakle prije svega mora biti čovjek, čovjek razvijenog osjećaja, inteligencije i ukusa. Prije no što se nešto napiše, treba imati nešto da se kaže. Tko ne veli ništa novo, novo sadržajem ili oblikom, nije književnik. Prema tome su osobine, nazvane u njihovoj cjelini talentom, glavna i jedina književnička odlika. Književna nam povijest neporecivo dokazuje da književnik može i treba ali ne mora biti moralan...“ (1990: 315).

cističkog diskursa dvaju hrvatskih književnih klasika, pjesnika, novelista, ali i novinara, publicista, reportera, polemičara, kritičara Antuna Gustava Matoša i Janka Polića Kamova. Njihov je literarni opus kvantitativno i kvalitativno respektabilan, a u kontekstu njihove tekstualne ostavštine nezaobilazan je publicistički, esejistički, novinarski diskurs. Intertekstualnim pristupom naglašen je ključan odnos među tekstovima obaju hrvatskih književnih klasika koje nije moguće razumjeti bez međusobne povezanosti, pri čemu je razvidno da je i intermedijalnost činjenica koja povezuje tekstove Kamova i Matoša. Janko Polić Kamov i Antun Gustav Matoš publicirali su svoje književne, novinarske, polemičke, putopisne, esejističke tekstove u onodobnim vodećim hrvatskim medijima, a mediji kao takvi nisu potpuno samosvojne cjeline, sastojeći se od kompleksnih medijskih konfiguracija koje su se izravno i neizravno reflektirale na njihovo stvaralaštvo. Oba hrvatska književnika suvereno su i kontinuirano dominirala onodobnim hrvatskim medijskim prostorom, istodobno odašiljajući mu kompetentno snažan europski impuls.

Svojim publicističkim diskursom ovi klasici hrvatske književnosti spoznali su da se tekst u surječju sebprikazivanja, ne može izolirati od uvjeta pod kojima se pokazuje. Izoliranost publicističkog diskursa od cjelokupnog književnog stvaralaštva reducirat će bitak umjetničkog djela. A bitak umjetničkoga stvaralaštva hrvatskih i europskih književnika Antuna Gustava Matoša i Janka Polića Kamova može se odrediti kao predmet estetske svijesti. A ona je razvidna i u njihovu publicističkom, feljtonističkom, polemičkom, esejističkom, novinarskom diskursu.

Literatura

- Bahtin, Mihail. 1989. *O romanu*. Beograd: Nolit.
- Gadamer, Hans Georg. 2012. *Istina i metoda*. Zagreb: Demetra.
- Matoš, Antun Gustav. 1990. *Dragi naši savremenici i druge polemike*. Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Matoš, Antun Gustav. 1990. *Putopisi, kritike i eseji*. Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Matoš, Antun Gustav. 1990. *Vidici i putovi, Naši ljudi i krajevi, Književnost i književnici, Razmatranja*. Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Pavličić, Pavao. 1988. Intertekstualnost i intermedijalnost. Tipološki ogleđ. U: *Intertekstualnost i intermedijalnost*. [ur. Maković, Zvonko; Medarić, Marijana; Oraić, Dubravka; Pavličić, Pavao]. Zagreb: Zavod za znanost i književnost, 157–195.
- Polić Kamov, Janko. 2000. Članci i feljtoni. Pisma. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Stupin, Tatjana. 2016. *Kamov i Krleža*. Zagreb: Matica hrvatska.

The Journalistic, Polemical and Newspaper Discourse of the Croatian Literary Classics Janko Polić Kamov and Antun Gustav Matoš

Using the intertextual and intermedial approach the article emphasises the the significance of the journalistic and newspaper discourse to be found in the work of two Croatian literary classics: that of Antun Gustav Matoš (Tovarnik, 1873 – Zagreb, 1914) and that of Janko Polić Kamov (Pećine nearby Sušak, 1886- Barcelona 1910). A comparison and analysis of the journalistic discourse in Matoš and Kamov confirms the differences in their poetics but their similarities are also evident, these later stemming from the framework of the social moment and evincing a similar relation in conceptualizing art, literature and social values. The newspaper and journalistic style of both Matoš and Kamov, on its basic referential layer and according to its factography, points unequivocally to their cultural, political and creative engagement and their embeddedness, during a complex historical and social period, in the Croatian and European context. Their journalistic and newspaper contributions as well as their texts inspired by the phenomenon of newspapers contextually transcend the basic referential layer of exactitude and reportage for the reading public at a given point of time and can be explained on the allegorical, anticipatory level primarily because these contributions are the result of a well thought out and motivated creative writing.

In the light of modernism, of Croatian modern literature, of the proto avant-garde and of the avant-garde in the Croatian and the European context, Matoš's and Kamov's journalistic texts can also be read as a contemporary multimedia framework for the Croatian art of the word and for its journalism at the turning point between the 19th and the 20th century. Antun Gustav Matoš and Janko Polić Kamov, primarily Croatian literary figures, transformed themselves intentionally into journalists and newspaper men, seeking their own essence of truth and simulataneoulsy creating their own literary universes. Paraphrasing Hans Georg Gadamer who in his book *Truth and Method* explained that when we find someone transformed we are witnessing the fact that he has become another man, we can argue that

both Croatian poets, writers, accommodated themselves and took up roles and indulged in journalism and news paper reporting as immanent to literature itself, searching for the truth, knowing at the end as artists of the word that the truth is within them and not in the world at large.

Keywords: Antun Gustav Matoš, hermeneutic approach, Janko Polić Kamov, journalistic discourse, publicist discourse

